

Davart il sen per poesia

Autor(en): **Camathias, Florin**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **10 (1908)**

PDF erstellt am: **21.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882154>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Davart il sen per poesia.

Poesia vul dir ina scalfiziun. Il poet il pli original e principal ei — Dieus il Spért tutpussent. Sias poesias ein numerusas e bialas senza fin, nundumbreivlas e perfetgas sco steilas ed aunghels en tschiel, flurs ed olmas sin tiara, creatiras beinfatgas egl entir mund. Igl univers e sia svilupaziun naven dagl empren tochen tier il giuvenessendi representa ina ediziun gigantesca, immensa ded ovrarimnadas de Diu. —

En comparaziun cun Diu — sa il carstgaun il pli genial esser mo in pign e fleivel poet. Sia intelligenza ei mo sco ina brastga sbrinzlonta sper il grondius solegl. Il carstgaun po daventar scalfider, poet mo sin ina lingia pli bassa, en in tut auter uorden. Enzatgei dil spiritus creator videnton enten l'olma scaffida suenter la semeglia de Diu. Cunzun sco Dieus haveva scaffiu il carstgaun all'entschatta, pudev' el sin sia moda esser

in grond poet avon il Segner; el haveva ina intelligenza penetranta, cun la quala igl Adam pudeva dar a mintga caussa tenor siu esser il ver e dretg num.

Il carstgaun ha buca piars tut sen e dun per poesia. Ord nuot, sco il Tutpussent, sa el bein buca scaffir e formar enzatgei. En tgei moda e lingia po el pia daventar in poet? — Dieus ha mess in grondius material avon ils égls dell' intelligenza humana. Il cudisch de poesias dil Tutpussent ei aviarts avon nus. Il mund ei bials, mo era misterius. Buca tut ei clar e capeivel; biars legns spetgan sin la sligiazion. Il carstgaun considerescha il mund e siu quors cun viv interess. Suenter haver procurau per il paun de mintga di, davent' el poet e filosof ed artist. Il mund cun ses reginavels de creatiras bein organisadas daventa per il carstgaun ina scala, sin la quala el po arrivar tier l' enconuschientscha dil suprem Spért scaffider. Quest mund veseivel, material cuntegn semeglias, figuras, analogias dil mund spirtal e nunveseivel. Il carstgaun intelligent, tschentaus sils confins dil mund spirtal e material, daventa il mediatuor ed interpret denter omisdus. Siu spért e cor sensibel tschaffa las relaziuns denter quest e l' auter mund. Il carstgaun meditont anfla ella scaffiziun ideas gia existentas, biaras leschas; el tschaffa pertratgs e concepts, ch' igl

emprem poet e scaffider ha schon giu daditg en siu spért. Il carstgaun, che anfla el material scaffiu ils plans e pertratgs de Diu, numnein nus per quei plitost in anflader (trubadur), che in scaffider. Mo sch' igl anflader ha la forza de scaffir el lungatg ina buna e biala expressiun per sias ideas, la fuorma poetica, sche ha el il dretg sin il num de poet.

Il dun de producir, construir ovras ord material gia existent ha Dieus il sabi partiu ora perfin a creatiras pli bassas ch' il carstgaun. Con fin e perfetg fan ils falians lur teilas, las formiclas lur vias e casas, ils utschals lur miedis ed ignivs, ils aviuls lur patgnas mel! Mo ils animals ein artists per instinct, senza reflecziun. Il carstgaun pertratga e reflectescha ed il dun poetic de viva imaginaziun e fin sentiment ei daus a bia pli biars carstgauns, che quei ch' ins manegia savens. Co semuossa il sen per poesia tier il carstgaun?

La poesia el sen il pli general representa l' expressiun della forza spirtala d' inventar e construir. Il carstgaun ha il dun della faviala, el scaffescha igl εμπrem plaid; mintga pievel, mintga naziun ha scaffiu sia faviala, siu lungatg; buca en sis dis mo, anzi el spazi de biaras generaziuns. E scadin affon della naziun εμπren igl εμπrem siu lungatg, scaffescha quasi per sesez igl instrument de s' exprimer. Il bi e terlischont, ch' igl af-

fon attent anfla schi rehamein en la natira, fa impressiun sin siu spért e cor. Gia il petschen affon muossa plascher vid flurs e steilas. Il giuven intelletg simplenescha culs maletgs e concepts dil mund veseivel; igl affon ha era tschaffen de imitar e producir sez els termagls quei ch' el ha viu ed empriu d'enconuscher. Igl ei interessant de mirar e tedlar, co affons de tschun sis ons fan lur termagls urialas ora, persuls ne en compagnia.

El giug semuoss' ei, tgei els han en lur giuvna naiva olma: il reginavel de poesia affonila. Lur fantasia lavura, maletgs ein lur plascher, lur plaids ein concrets, originals, lur moviments muossan sen per tact, ritmus, mesira e harmonia. Lur dun de trubadur sefa valer en lur damondas tschentadas ad auters. Enten quei paradis de poesia scaffescha igl affon bugen versets e rimas. Ha el udiu entginas gadas de quellas levas e legras rimas d'affons, che tunan aschi melodic, che paran aschi conformas e parenzas a siu spért, sche retegn el quellas ella memoria, recitescha e conta ellas els giugs e moviments. Igl affon empau enfermius el lungatg inventescha e modifichescha era sez de quels products de poesia affonila. Po el tener sia atenziun pli liung' uriala vid ina caussa, soccupesch' el cun quortas praulas, historiettas, ch' el ha udiu, malegia ora ellas en sia moda e raquenta ellas ad auters. Tier igl affon

schon semuossa pia claramein, sch' el ei sauns e normals, il sen e tschaffen per ritmus, harmonia, la forza spirtala d' inventar e construir ed il dun per la fuorma poetica.

Il contegn poetic dell' olma affonila semida cun ils ons naturalmein. Il sen per il bi ed ideal, quei schierm divin, sesvilupescha denton e crescha ora en bein, malgrad ch' el vegn savens stor-schius e tratgs a bass els combats della veta, suenter che l' olma, pli baul schi innocenta e harmonica, sevidida quasi en duas forzas cun lescha e tendenza contraria. — Il spért viv ed activ della giuventetgna carschenta per regla sia forza productiva e vegn el bein educaus e diregius, sche resta sia producziun poetica de quels ons era sauna e moralmein buna. Era sin quei scalem enquera il carstgaun de scaffir in maletg de siu esser e viver, de siu far e patertgar. L' olma dil singul, il spért dil pievel inventescha, malegia cun ils plaids, compona e conta quei ch' ella sa e senta, stema e carezescha. El lungatg nazional, en praulas, detgas, legendas, canzuns, novellas, reglas, sentenzias, legns, proverbis, giugs ed usits scaffescha il pievel ina semeglia poetica de sesez. Quei ein ils manifests de siu spért e cor commentau. Cun raschun plidein nus perquei dad ina poesia populara e numnein il pievel, cunzun els ons de sia giuventetgna il pli grond poet.

Denton tgei munta quei, sch' ins plaida dalla «olma dil pievel», che ha scaffiu la literatura orala e tradizionala dina naziun? Dat ei realmein ina olma generala, communabla, che ha surpriu la clamada de poeta per tut il pievel? (Dichtender Volksgeist.) Quei buc, mo il carstgaun ei socials, de compagnia. En compagnia han plirs savens medemas ideias, medems affects, medems beins. Gronds pertratgs e vivs sentiments communabels sesforzan lu d' anflar ina expressiun adattada, festiva, solemna per la comunicaziun vicendeivla denter spérts e cors. En societad dat ei lu singuls cun spért pli lincer e sentiment pli viv e comunicativ. Tals ventireivels anflan lu il dretg plaid el dretg moment, la vera viarva per quei che mintgin vuleva dir. Ei la dretga fuorma anflada e scaffida dal singul talent, vegn ella tschaffada e retenida cun applaus da plirs, da biars; il product va da bucca en bucca, modificaus, carschentaus e resta ella memoria dil pievel. Mo il num dil trubadur, che ha plidau en num ed ord il cor de biars vegn savens emblidaus; sia canzun passa per in' ovra scaffida dall' olma dil pievel. En lur giuventetgna, dal temps che la stampa haveva buca ton de lavur sco ussa, han ils pievels rimnau in pli u meins reh scazi de literatura poetica, che mava a bucca, tras cantar e raschunar, dad ina generaziun a l' altra. Quei scazi ha sia

atgna svilupaziun e historia tier mintga naziun. Bia semegliants products poetics svaneschan puspei el dequors dil temps ord la memoria dil pievel. La poesia della detga e canzun populara po flurir aschi ditg sco il pievel separticipescha cun sen ed amur vidlunder. Seretillan ils buns talents dalla poesia dil pievel, surschond quella a sesezza, sche pegiura ella e croda en pupira e schliata natira. —

Dapi ch' ils poets lain stampar lur poesias e sallontaneschan savens pli u meins dal pertratg e sentiment popular, ei la produenziun poetica se dividida en dus roms: poesia aulta e bassa, poesia fina, artistica, classica, e poesia semplia, naiva populara. Mintga pievel civilisau ha giu pli u meins poets, ch' ein tras lur spért genial sesalzai ord la massa dil pievel sin in scalem de reha e fina produenziun poetica; las ovras de quels han fundau la literatura scretta. La svilupaziun della cultura ha promoviu quei aschia. Sper la poesia aulta artistica po la poesia populara in temps e sut favoreivlas condiziuns flurir vinavon, schege buca sco pli baul, cu sias forzas eran buca smiuidas e divididas. La poesia dils classichers vesa ora sco las flurs dils orts, ch' ein cultivadas, compleinas e loschas. La poesia populara semeglia las flurs selvatgas, alpinas, flurs pintgettas sin prad' e pastira. Qualas plaian il megler? — Nus

vesein bugen flurs en jert e matgs en stiva, mo nus savein era preziar las flurs alpinas sin prada e pastira. —

Co stat ei pia cun nies sen per poesia, ha nies pievel sen e stema persuenter? — Nos students vegnan enconuschents cun poets latins, grecs, tudestgs, culs classichers vegls e novs, soccupeschan cun quels meisters della gronda concepziun e fina fuorma ons ora. Ins admira quels epos, dramas, survegn in' aulta idea della poesia e manegia, che vera poesia sappien mo de quels gronds talents scaffir, products de fuorma neghligida e bassa meretien strusch il num de poesia. La poesia populara ei stada ed ei per biars de nus sco ina buola, ina fontauna zuppada el stgir dina selva pauc visitada e perquei pauc enconuschenta. Avon tschien ons, tier ils tudestgs, era medemamein il classicismus en moda; versai els classichers vegls e novs, fagevan ins pauc stem sin la poesia populara, sco ins tscherca buca fetg figniclas e frosas, cura ch' ins ha en curtin tscharreschas e prema.

Cheu ei lu il moviment romantic vegnius instradaus, ils fils della tradiziun nazionala ein vegni encuri ed empuni, ils scazis de poesia populara ein vegni mess alla glisch, vegni danovamein en honor tras la premura dils Arnim, Brentano, Grimm, Görres, Uhland e biars auters. Quels u-

mens inspirai han mussau al mund de schenghiar
 attenziun al pievel sez, d' examinar sias forzas
 poeticas, de metter l' ureglia encunter siu cor, de
 stimar e carezar la poesia, che schai ella detga e
 canzun populara. Ils romantichers ein stai ils cu-
 raschus catschadurs, che han anflau lunsch el stgir
 uaul il casti merveglius, el qual la princessa dor-
 meva, la poesia populara. Da F. Mistral conta in
 poet provenzal:

E senclinond tiel frunt dell' emblidada
 Sco spus tras ina buna saluteivla
 Da tei la Biala ei sedestadada
 Schend: Hai spitgau, bun' olma curteseivla,
 Dapi tonts tschentanners ti' arrivada!

Il moviment romantic ha fatg la runda tras
 il mund, pertut nua ch' el era necessaris e natu-
 rals. Las ideas dils romantichers ein vegnidas era
 tier nus, han mussau de stimar ils products poe-
 tics populars, de rimnar e conservar quels entras
 la stampa. Quella meriteivla lavur ei fatga en la
 Chrestomathia de Dr. Decurtins, sco mintgin sa,
 era entras publicaziuns diversas contenidas en las
 Annalas della Societat retoromontscha. Quella
 raccolta poetica ei daventada nunspetgadamein
 abuldonta, malgrad che mo ina pintga part de
 quei ch' il pievel romontsch ha scaffiu en tuttas
 sias generaziuns ha saviu vegnir fixau sil pupi.
 Tonts poets han cantau sin las rivas dil Rein e

digl Inn, tontas detgas localas e nazionalas, canzuns e melodias originalas ha il pievel grischun resdau e cantau!

Nies pievel romontsch stat daveras buc anavos ad auters ariguard fantasia productiva e sen per poesia. Il pievel dellas Ligias grischunas, che viva en ina patria montagnarda cun variaziun aschi admirada, quei pievel retic descendent da perdavonts distingui e glorius en las battaglias, nies pievel che ha scaffiu el liber stat agen dretg e lungatg el dequors de sia historia, quel ha era giu la forza intellectuala de scaffir in maletg de sesez en lungatg poetic. Nies pievel agricol viva sur tut on en connecziun cun la natira e vegetaziun, en las lavurs dellas diversas stagiuns ha el bia variaziun, che influenzescha favoreivlamein il spért. La cardientscha e cultura cristianeivla, che porta tontas bialas fiastas ed isonzas el pievel, ha educau el spezialmein per il bi e niebel ideal, ha manteniu el sauns e frestgs en siu maguol. In pievel saun e religius sco il nies mantegn era sen e dun per buna poesia. —

Mo in di senza nebla ei rars, ed era da tschiel serein po il solegl buca tier dapertut. — Jeu au-del ch' ei vegn detg: Gebein, nos perdavonts han schau anavos a nus era ina vengonza jerta poetica. Mo igl ei era stau uras de rimnar quella en cudischs, sco ins rimna en bischels l' aua per il

vitg. Pertgei nies pievel ei ussa sco auters vegnius empau de vegls, la producziun giuvenila va uss en digren. Il mund present cun sia cultura avanzada ei buca schi favoreivels per la poesia dil pievel. Dalla damonda sociala plaidan ins ussa pli che dalla poesia. Ils vegls havevan pli buna peda, megler ruaus de contemplar, cantar e resdar, els eran pli originals en lur pertratg, essend ch' els legevan buca tontas gasettas sco nus, els stuevan era buca studiar tonts cudischs en ed ord scola sco ussa. Pli baul bugleva la poesia sco viva ord il cor e la faviala, ussa vegn ella messa dad entgins poets sco morta ella stamparia. Ussa vivan ins pli spert, la viafier ei ge ella tiara! Pli baul regeva la fantasia ed il humor hilaric, ussa la schetga matematica. La prosa dil commers e trafic modern scatscha la premura per poesia. Ussa regian la speculaziun, ils quitaus co carschentiar las renditas dil funds e muvel per puder dar ina cunterpeisa alla summa de hipotecas, taglias, pustretschs, assicuranzas e bia outras spesas. Quei numnan ins il sen per damondas socialas e practicas. Il progress material ei scretts sin la bandiera dil temps niev, che ha schaffiu plitost ina aria prosaica che poetica. In moviment materialist plitost ch' il romantic ei ussa trumf. Ariguard sen per poesia daventan biars schon baul veritabels filisters, lur svilupaziun stat eri baul, de sort che

lur spért sa buca retscheiver pli e luvrar ora er-
zatgei niev. Enzennas de vegliadetgna! —

Igl ei enconuschent, che nos purs dattan
buca tgunsch ora daners al librari e laian aschia
pagar sezs ils aucturs lur caussas stampadas. Sin
ina spassegiada de stad cun prof. Muoth hai jeu
remarcau ad el, ch' el duessi dar ora sez sias
poesias rimnadas en ina biala edizium. Il professor
experimentau stat eri, mira sin mei e di cun bucca
rienta: «E tgi cumprass quei?»

Avon che la raccolta della Chrestomathia
seigi publicada, havend en égl mo la direcziun
prosaica dil temps present, hai jeu scret 1891 sco
student, che haveva strusch entschiet a beiber
giud la canal de sabientscha aristotelica: «Sch' il
pievel soccupescha mo cun interess materials ed
ha buca mintgaton era in divertiment u nutriment
per las forzas dil spért, sch' eis ei ina segira con-
sequenza, che sias facultats spirtalas van anavos.
Con de basegns de cultivaziun e sanadeivel nu-
triment ha p. ex. mo la niebla facultat represen-
tativa della fantasia! Che quella seigi tier nossa
gleut en ina buna, ideala direcziun zun pauc cul-
tivada, muossa quei si, ch' ins ha ualti general-
mein buca grond sen ed interess per poesia.»
(Burascas e Bialaura, introd.) In recensent ha lu
corregiu quei meini, ed jeu corregel el ussa mez
bein bugen, sche mo igl ei ver, che nies pievel
ha grond sen ed interess per poesia. —

En quella damonda aunc ussa denter ils perderts disputada fetschel jeu denton ussa bugen igl advocat dil pievel. Tedlei! La poesia ei atgnamein buca destinada de vegnir messa avon ad enzatgi ner sin alv stampada, schiglioc resta ella per ils biars méttà e morta. Il poet operescha cul plaid viv recitau e cantau. Vegn la poesia porschida al pievel en quella moda, sco la natira damonda, sco ei daventava da vegl, en viarva cantada (lyrica), en balladas declamadas cun expressiun, en raquintaziuns vivas e coluradas (epica) en representaziuns silla lautga (dramatica), lu muossa il pievel per poesia de valetta adina sen e tschaffen, era ozildi. Era sch' il temps della canzun populara para ded esser vargaus, perquei che il pievel conta pli pauc spontanamein ord il «cor», ferton ch' ils «chors» diregi dal fest produceschan ussa lur canzuns artisticas, sche san ins tonaton buca pretender cun fundament avunda, ch' il sen per poesia svaneschi, essend che nossa cultura pli complicada porta quella midada ella moda de cantar. E cantau vegn ei ussa forsa dapli che zacu en temps vargai. E sen per cantar e sunar semuossa ussa aschi ferm sco zacu.

Era sche la literatura orala ceda pli e pli alla scretta e stampada, sche viva la praula e detga tonaton vinavon enta miez dil pievel romontsch. Era vegn ei ussa legiu pli bia raquintaziuns e hi-

storias en gasettas e cudischs, aschia ch' il sen per poesia vegn satisfatgs ussa sin outra maniera entras la pressa. Ils temps semidan e nus cun els!

Nus romontschs havein finalmein era sen e premura per la poesia che vegn porschida dals comedians. Mintg' on vegn ei fatg comedia en la tiara. Leghers stucadurs denter ils mats meinan si enqual filistuca comica ne tragica, che vegn era buca annunciada oravon. En biars usits vegls per ils differents temps schai buca pauca veta dramatica, ed ei para ch' il sen per l' acziun de quellas veglias isonzas nazionalas seigi aunc buca sin murir. Per sunar e cantar, tedlar plaids e declamaziuns, mirar comedias ha pia nies pievel tschaffen. E per la poesia méttà els cudischs? —

San ins pretender da nos purs, cura ch' els van a marcau, ch' els emblidien buca ded ir en la stizun de cudischs e domandar poesias? Astgan ins garegiar, ch' il pur prenda sin il maun ruh de tagls e vischigias las cantadas de nos poets, legi quellas de bass per sesez sco ils studigiai fan? —

Suenter haver considerau in moment nies vargau e present, solegliv ed umbrivaun, vulein nus aunc prender en égl, tgei nus pudein far per cultivar tier nies pievel il sen per poesia egl avegnir. Vegn quei sen e dun cultivaus tier il carstgaun modern da giuven ensi, sche vegn el era a sexprimer sin modas novas convenientas al pro-

gress della cultura. El vegn a scaffir las dretgas fuormas: la poesia compara ge buc adina cun il vestgiu de rimas. Il sen per poesia fa buns survetschs als mussaders della giuventetgna, a quels che han de far plaid avon il pievel. El lai anflar nus maletgs e semeglias, che sorprendan il spért, fuormas che aulzan e purificheschan l'olma. Vul ins gudignar l'attenziun d'affons e carschi, ston ins plidar il lungatg poetic de maletgs e semeglias. Quei ei enconuschent. Il sen ideal duei vegnir plantaus els cors della giuventetgna, sinaquei ch' il carstgaun mond tras quest mund aschi bi e misterius enqueri ed anflì Diu.

Perquei ch' il sen per poesia ha gronda muntada en la veta dil singul e della naziun, sche veglien ils mussaders dil pievel promover il ver idealismus en familia, en scola, en baselgia, en la veta publica! Empredeien de leger en l'olma poetica digl affon e dil pievel, studigeien l'jerta poetica de nos pardavonts!

Ei sto vegnir battiu encunter il materialismus schetg e dir sco in tgir sec. Il carstgaun viva bucamo dal paun, che vegn ord fuorn. Sia olma immortala ha fom e seit per la giustia dil niebel ideal. Il carstgaun crescha cun ses ideals. Senza ideals daventa el in filister, in utschi mét e stgir e prigulus. In pievel senza ideals e sen per poesia füss buca sauns e normals.

Mo nus vulein esser optimists! Nies pievel tegn ferm ses vegls ideals della sontga cardientscha e dil patriotismus. El ha ornau ed ornescha sias valladas e vischnauncas cun baselgias e capluttas, ha fatg tier quellas tonts pelegrinadis, cantau a Diu ed a ses sogns tontas canzuns en latin e romontsch! Nies pievel religios ha sen per la bellezza dil cult egl on ecclesiastic cun sias fiastas ed isonzas pleinas de profunda poesia, el stema la mervegliusa harmonia dellas instituziuns della baselgia.

Il pievel dellas Ligias muossa siu sen ideal era tras sia affecziun per sia mumma patria, per ses pardavonts. La canzun patriotica tucca e commuenta adina il cor grischun. Sut quella bandiera: Pro Deo et Patria po il sen poetic fturir e crescher era en las generaziuns futuras sper Rein ed Inn. Quei niebel idealismus embellescha la veta, consolescha e frestgenta il cor tochen en ils vegls ons, terlischa sco ina steila sur il pelegrin e porscha ad el sin via salids ord il paradis piars. Perquei a scadin

Tras la veta la poesia
Detti buna compagnia!

Breil.

FLORIN CAMATHIAS.